

Posudek oponenta na diplomovou práci Martina Vinše *Orientalismus Bushovy administrativy a jeho vliv na intervenci v Iráku*

Kolega Vinš napsal pozoruhodnou práci, která vychází z náročného výzkumu a přinejmenším částečného zvládnutí složitých konceptuálních a metodologických nástrojů. Ač se osobně domnívám, že teorie i empirie zůstala z velké části nepochopena, autorova práce s metodami je sporná a jeho závěry nepřesvědčivé, musím zároveň uznat, že práce provokuje k myšlení a jeho výzkum je prezentován natolik poctivě, že sám poskytuje svým kritikům protiargumenty.

Autor nejdříve poměrně rozsáhle prezentuje debatu o orientalismu, následně představuje svá metodologická východiska v kritické diskurzivní analýze. V návaznosti na její požadavky prezentuje kontext, a posléze vlastní analýzu, která má odpovědět, zda byl diskurz Bushovy administrativy (jmenovitě Bushe, Cheneyho a Powella) orientalistický.

Autor většinu úkolů, které si vytyčil, zvládl na dobré úrovni, projevilschopnost práce s literaturou i výstavby textu. Jako oponent se budu věnovat zejména výhradám k práci, jakkoli mají povahu (zejména bod 3) spíše příspěvku do diskuse):

- 1) Není jasné, co přesně autor analyzuje. Uvádí, že jeho archiv činil přes dva tisíce projevů – analyzoval je skutečně všechny? Ze závěrečného seznamu literatury vyplývá, že citoval zhruba šedesát z nich, což je pořad velmi úctyhodný počet (existují koneckonců diskurzivní analýzy založené na důkladném rozboru třeba i jen jednoho textu). Rozhodně není problém, že si autor svůj vzorek patrně zúžil, protože plně analyzovat vše by jistě nešlo. Problém je, že nesdělil čtenáři, na základě jakých kritérií svůj výběr provedl.
- 2) Většina autorů, s nimiž jsem se v oblasti analýzy diskurzu, a specificky kritické diskurzivní analýzy setkal, se shodla na tom, že analýza diskurzu může jen těžko, pokud vůbec sloužit k testování hypotéz. Důvodem je nejen její interpretativní povaha, ale také postup při analýze. Někteří (jako Ruth Wodak) dokonce srovnávají analýzu diskurzu v její otevřenosti s tzv. zakotvenou teorií. Kolega Vinš sice nepoužívá rétoriku „hypotéz“ a jejich „testování“, ale fakticky hypotézu vystavěl, a dlužno dodat, že dobrou: jasným stanovením kritérií, kdy je diskurz orientalistický, ovšem zároveň identifikoval, co bude v daných projevech hledat. Kdo hledá, najde. Domnívám se nicméně, že analýza diskurzu nemůže prokázat svou sílu tehdy, když hledá odpovědi na předem dané a relativně velmi konkrétní otázky (oproti otevřeným otázkám typu: *jak se v daném diskurzu traktuje či traktují islám/ženy/demokracie*). Svě silné stránky může analýza diskurzu ukázat tam, kde rekonstruuje diskurz od začátku a ptá se, co je v něm podstatné a významotvorné, nikoli tehdy, když hledá v diskurzu výskyt předem předpokládaného.
- 3) V autorově nacházení toho, co hledá, vidím problém. Pokud byl v rétorice Bushe, Cheneyho a Powella přítomen orientalismus (což nechci zpochybňovat), autor nás s ním příliš neseznámil. Alespoň pokud je nutnou součástí orientalismu kulturní esencialismus, pak se zdá, že většina toho, co autor cituje, jsou spíše doklady opačného přístupu: agresivního, moralistického liberálního univerzalizmu. Ten se projevilschopnost nejen v rétorice, ale i v praktikách a strategickém plánování: v deklarovaném přesvědčení, že po svržení Sadáma Husajna v USA Iráčané vytvoří demokracii v zásadě podobnou jako jinde ve světě, v rozpuštění silových složek Husajnova režimu apod.

V podstatě žádná citace, kterou autor prezentuje, nesměřuje k jakékoli kulturní specifičnosti, a už vůbec ne esencionalizaci. Obsahuje jistě demonizaci, moralizaci, dichotomizaci, manicheismus atd., ale motivované v zásadě naivním moralismem a přesvědčením o lidské stejnosti. Bush se z této rekonstrukce jeví jako poslední velký fukuyamovec, nikoli jako následovník Huntingtona.

Jestliže orientalismus kulturní odlišnosti zvýrazňuje a reifikuje, zdá se, že Bushův diskurz neobsahuje stejnou, ale přímo opačnou intelektuální chybu: je kulturně slepý, odmítá jakékoli kulturní a historické odlišnosti vidět, obsahuje přesvědčení, že po svržení diktátora a snad krátké okupační karanténě (analogicky s Německem či Japonskem) budou v Iráku fungovat v zásadě stejné instituce jako v západních zemích. S trochou nadsázky a cynismu bychom snad mohli dokonce říct, že kdyby byl Bush o trochu víc orientalistou, než byl, možná by po sobě na Blízkém východě nezanechal takovou katastrofu (alespoň za předpokladu, že slovo orientalismus nepokládáme prostě za nadávku, ale za analytickou kategorii, jejíž nutnou součástí je kulturní esencionalismus).

Autor je poctivým analytikem. Vidí kořeny Bushovy doktríny v „ofenzivním liberalismu“ (s. 42-3) a ve své analýze rétoriky je schopen extenzivně textově předvést řadu případů, kdy je morální křiváctví Bushovy rétoriky abstraktně univerzální a kulturně zcela nespecifické. Ukazuje i pozitivní zobrazování iráckého lidu nebo většiny muslimů v daném diskurzu (s. 59-62). Někdy se pak snaží poukázat k tomu, že ač se na povrchu diskurz nejeví orientalisticky, ve skutečnosti takovým je. Zde jeho analýzy často ztrácejí přesvědčivost: když např. tvrdí, že se nadřazenost vůči Iráčanům projevuje tím, že nejsou schopni svrhnout svého diktátora, lze si klást otázku, zda pouhá akceptace tohoto faktu (spolu s vědomím, že to je relativně častá situace) už nutně implikuje nadřazenou pozici. Tam, kde autor deklaruje přítomnost orientalistických obsahů, výmluvně umlkají jindy četné přímé citace (viz s. 62, odstavec začínající slovem „*Nicméně*“).

Asi nejpřesvědčivější je autor tam, kde ukazuje, že bez ohledu na svou univerzalistickou rétoriku měl diskurz jasný referent a univerzalisticko manichejský obraz boje demokracie s terorem se materializoval v obrazu souboje USA a blízkovýchodních Arabů. To je bezpochyby pravda, rozhodně bych nechtěl popírat, že *v tomto smyslu* byla válka proti teroru orientalistickým momentem. Ale byla to věc Bushovy rétoriky a jeho rámování situace, nebo mnohem širšího diskurzu, k němuž byl *jeho vlastní specifický* vklad spíše odlišný?

- 4) Autor není vždy nejlepším stylistou a i jeho překlady jsou poněkud těžkopádné. Myslím, že měl ponechat citace z analyzovaného materiálu v angličtině, přinejmenším v poznámkách pod čarou. Lze si také klást otázku, zda je rolí analytika, aby opravoval diskurz, který analyzuje, a vysvětloval mu, že „*(v)ýpady vůči Spojeným státům, (sic) však nemusí být primárně útokem na svobodu a demokracii, ale reakcí proti pocitu nespravedlnosti ze strany utlačující imperiální velmoci*“ (s. 53)

Přes všechny výtky, které osobně pokládám za podstatné, musím uznat, že autor napsal pozoruhodnou práci, která odpovídá nárokům kladeným na tento typ prací, ale také provokuje k polemice a k přemýšlení. Navrhuji ji hodnotit známkou *velmi dobře*.